

MIGRAȚIILE SLAVE DIN SECOLELE VI-VII. CONTRIBUȚIA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE

Dan Gh. Teodor

În ansamblul amplelor mișcări de populații care s-au desfășurat în cursul primului mileniu d.Hr., afectând întinse zone ale continentului european, migrațiile slavilor au avut pentru unele areale geografice o importanță aparte. Acest fapt se explică prin aceea că, spre deosebire de alte numeroase grupuri umane, care au migrat dinspre Europa răsăriteană, slavii sunt singurii care au reușit să colonizeze teritorii considerabile, transformând fundamental structura etno-lingvistică locală, peste tot acolo unde s-au instalat definitiv.

În acest context, un interes particular prezintă și problema pătrunderii și stabilirii slavilor în teritoriile carpato-dunărene în perioada secolelor VI-VIII d.Hr., teritorii care, deși confruntate direct timp de mai multe secole cu ampla migrație a acestora, și-au conservat neschimbate structura etno-demografică și lingvistică romanică. Cauzele care au determinat cursul istoriei din regiunile de la nordul Dunării de Jos, în general, sunt multiple și, în pofida acumulării informațiilor de care se dispune în prezent și care au adus numeroase clarificări, o bună parte dintre acestea nu sunt încă pe deplin elucidate.

După cum este cunoscut, istoria desfășurării marilor migrații slave din aceste regiuni ale Europei a fost, de mai bine de două secole, cercetată cu legitim interes, speciliștii bazându-se mai ales pe datele oferite de izvoarele scrise ale evului mediu timpuriu, multe dintre ele contemporane evenimentelor. Aceste surse scrise, relative numeroase în ceea ce privește pe slavi, sunt destul de multe ori incomplete, adesea chiar eronate, autorii diferitelor lucrări consemnând informații privitoare la spațiul carpato-dunăreano-pontic în multe cazuri neconforme cu realitățile din zonele respective. Chiar și la unii dintre istoricii bizantini mai apropiați de evenimentele militare și politice petrecute în regiunile Dunării de Jos, la granița nordică a imperiului, informațiile pe care le obțineau nu erau întotdeauna corecte, omisiunile, exagerările sau fantezia găsindu-și de multe ori locul în lucrările lor. De aceea, cercetarea desfășurării marilor migrații slave întreprinsă numai pe temeiul datelor transmise de izvoarele scrise ale vremii, nu a putut decât parțial să reconstituie realitățile din perioada de timp menționată.

Un plus considerabil de informații, care au avut menirea de a elucidă multe din aspectele referitoare la aceste ample mișcări de populații le-au oferit intensele investigații arheologice, întreprinse constant și pe scară largă în numeroase părți ale continentului nostru.

Punerea de acord a datelor transmise de izvoarele scrise cu acelea obținute prin intermediul cercetărilor arheologice, întreprinse cu rezultate de mare importanță timp

de mai bine de o jumătate de veac¹, a oferit astfel posibilități sporite de a înțelege corect, nu numai desfășurarea acestor deplasări de grupuri umane, ci și consecințele directe ale contactelor care sau stabilit de-a lungul timpului între autohtoni și noii veniți.

Nu vom insista aici asupra informațiilor principale puse la dispoziție de izvoarele scrise privitoare la desfășurarea marilor migrații slave în regiunile de la nordul Dunării de Jos, de altfel de multă vreme analizate și comentate pe larg de mulți specialiști², ci ne vom referi doar la câteva din concluziile desprinse din aceste analize, susceptibile de a fi confirmate, amendate sau chiar respinse de datele cercetărilor arheologice.

După cum se știe, cea mai veche informație referitoare la o primă invazie a slavilor în imperiul bizantin i se datorează lui Marcellinus Comes care vorbește de un raid militar în regiunea Dunării de Jos în anul 517, întreprins de călăreți geți sau veniți din Geția³. La același eveniment probabil, menționând însă anul 518, se referă și Procopius din Caesarea⁴. În realitate nu avem de a face cu un raid al slavilor (*sclavinilor*), ci posibil cu cel întreprins de un grup de *anți*, populație care, așa cum s-a opinat, nu aparține însă etniei slave⁵.

Izvoarele scrise, contemporane evenimentelor sau de mai târziu (Iordanes, Procopius, Ioan din Efes, Theophilact Simocatta, Menander, Agathias, Malalas, Mihai Siriul, Miracolele Sfântului Dimitrie, Cronica Monemvasiei și altele), ne informează că dese atacuri ale slavilor la sudul Dunării se succed neconținut în tot cursul secolului al VI-lea și în prima jumătate a celui următor, concentrându-se mai ales în epoca lui Justinian I și apoi către sfârșitul secolului al VI-lea în vremea împăratului Mauriciu Tiberiu. Eforturile permanente ale imperiului de a stăvili aceste atacuri (nu numai ale slavilor, ci și ale avarilor sau a altor migratori), pentru a apăra granița sa dunăreană, au fost deosebit de susținute din punct de vedere militar, înregistrând pentru o vreme rezultatele scontate. Presupusa desființare a graniței bizantine de la Dunăre⁶, după revolta trupelor din anul 602, care ar fi deschis după unii calea pătrunderii masive și definitive a slavilor la sud de fluviu, pare să nu fi fost decât parțial reală, prezența imperiului aici fiind dovedită, cel puțin până în vremea împăratului Heraklius, de vestigiile arheologice atestate în multe din cetățile și orașele

¹ D.Gh. Teodor, **Populația autohtonă din regiunile extracarpatice în secolele V-VII**, în **Istoria Românilor**, II, București, 2001, p. 639-662; idem, **Slavii la nordul Dunării de Jos în secolele VI-VII**, în același volum, p. 725-737.

² I. Nestor, **La pénétration des slaves dans la Péninsule Balkanique et la Grèce continentale. Considérations sur les recherches historiques et archéologiques**, în *RÉSEE*, I, 1963, 1-2, p. 41-67; idem, **Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain**, în *RRH*, III, 1964, 3, p. 383-423.

³ Marcellinus Comes, **Cronica**, 517,5, în **FHDR**, II, București, 1970, p. 366-367.

⁴ Procopius din Caesarea, **Războiul cu goții**, ed. H. Mihăiescu, București, 1963, I, 27, 2.

⁵ D.Gh. Teodor, **Unele considerații privind originea și cultura anților**, în **Arheologia Moldovei**, XVI, 1993, p. 205-213; I. Corman, **Migrațiile din teritoriul dintre Carpați și Nistru în sec. V-VII. Problema anților**, în *Revista Arheologică*, I, Chișinău, 1993, p. 93-99.

⁶ D.A. Zakythinou, **La grande brèche dans la tradition historique de l' hellénisme du septième au neuvième siècle**, în *Charisterion A.K. Orlandos*, 3, Athena. 1966, p. 300-327.

din regiune⁷.

În teritoriile de la nordul Dunării de Jos cercetările arheologice întreprinse pe scară largă pentru cunoașterea realităților din perioada celei de a doua jumătăți a mileniului I d.Hr. au scos la iveală numeroase și variate vestigii pe care specialiștii le-au pus în legătură, fie cu prezența populației autohtone, fie cu a unor grupuri alogene pătrunse și stabilite temporar aici⁸. Cronologia unor astfel de vestigii, determinarea lor tipologică și nu în ultimul rând atribuirea lor culturală, ridică în destul de multe cazuri unele semne de întrebare, necesitând firește noi și atente analize și precizări.

Pomind de la informațiile transmise de majoritatea izvoarelor scrise ar trebui să admitem o prezență reală slavă în regiunile de la nordul Dunării de Jos, încă din prima jumătate a secolului al VI-lea. După cum este însă cunoscut, intensele cercetări arheologice întreprinse pe întreg teritoriu carpato-dunărean, nu au identificat până acum în mod sigur vestigii care să poată fi datate cu certitudine în perioada respectivă⁹. S-a presupus totuși că cele mai timpurii vestigii slave, susceptibile de a fi datate chiar în prima jumătate a secolului al VI-lea, pot fi considerate cele descoperite la Codân-Cernăuți¹⁰, Botoșana-Suceava¹¹ și Ciortești-Iași¹², confirmându-se astfel știrile transmise de izvoarele scrise. Descoperirile ceramice de la Ciortești-Iași prin trăsăturile lor nu aparțin însă culturii materiale slave, ci sunt puse în legătură cu prezența anților (neslavi), iar olăria de la Codân-Cernăuți și Botoșana-Suceava (din prima fază) este în mod cert de factură autohtonă.

Referitor la așa zisa ceramică slavă noi am arătat mai demult¹³, că formele simple de vase lucrate cu mâna având buza scurtă, fundul îngust și îngroșat și în general lipsite de ornamente, nu pot fi atribuite cu certitudine acestor migratori. Asemenea produse ceramice, identice ca formă și tehnică de lucru sunt întâlnite pe spații geografice largi și în zonele europene unde slavii nu au pătruns niciodată, producerea lor fiind rezultatul unei anumite stări economice specifice acestor vremi¹⁴.

⁷ I. Barnea, în **Din istoria Dobrogei**, II, București, 1967, p. 442-445; M. Sâmpetru, **Situația imperiului romano-bizantin la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui de al VII-lea**, în *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 228-242; idem, **Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos**, București, 1994, p. 105-122.

⁸ D.Gh. Teodor, **op.cit.**, în **Istoria Românilor**, II, 2001, p. 639-662, 725-737; Ligia Bârz, **Gepizii**, în același volum, p. 707-716; I. Stanciu, **Avarii**, în același volum, p. 717-725.

⁹ I. Nestor, **Arheologia perioadei de trecere la feudalism pe teritoriul RPR**, în *Studii-revistă de istorie*, XV, 1962, 6, p. 1434; idem, **Les éléments les plus ancienne de la culture slave dans les Balkans**, în *Posebna Jzdanja*, XII, 1964, p. 141-144; D.Gh. Teodor, **La pénétration des slaves dans les régions orientales de SE de l'Europe d'après les données archéologiques de régions orientales de la Roumanie**, în *Balcano-slavica*, 1, 1972, p. P.29, 31, 34.

¹⁰ Irina P. Russanova, B.O. Timosciuk, **Kodyn slavjanskije posselenija V-VIII vv na r. Prut**, Moscova, 1988.

¹¹ D.Gh. Teodor, **Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V-VII e.n. Așezarea de la Botoșana-Suceava**, București, 1984.

¹² C. Ionomu, **Descoperiri arheologice din secolul al VI-lea în comuna Ciortești, jud. Iași**, în *Arheologia Moldovei*, XIV, 1991, p. 109-116.

¹³ D.Gh. Teodor, **Autohtoni și slavi în spațiul carpato-dunăreano-pontic în secolele VI-VII d.Hr.**, în **Din istoria Europei romane**, Oradea, 1995, p. 292.

¹⁴ Idem, **Slavii la nordul Dunării de Jos**, în *Arheologia Moldovei*, XVII, 1994, p. 230; idem,

De aceea, pentru olăria lucrată cu mâna, considerată de factură slavă, atestată la nordul Dunării de Jos, în special pentru regiunile de la est și sud de Carpați (cele mai intens și direct afectate de pătrunderile acestor migratori), trebuie exprimată o anumită prudență. Oricum, pe temeiul acestei categorii de vestigii este dificil, după părerea noastră, să poată fi precizate mai nuanțat amploarea și etapele migrației slave. În plus, încercările unor arheologi de a atribui *tale-quale* întreaga producție ceramică lucrată cu mâna slavilor pătrunși la nordul Dunării de Jos credem că sunt exagerate și nu corespund întru totul realităților din perioada secolelor VI-VII d.Hr. O atare aserțiune, care nu se întemeiază pe date arheologice convingătoare, exclude *de facto* existența în regiunile carpato-dunărene a populației autohtone romanice. În acest context se înscrie și opinia potrivit căreia cultura de tip *Ipoțești-Cândești-Ciurel* ar aparține în totalitate slavilor¹⁵. Ceramica produsă la roată, unele vase lucrate cu mâna având trăsături care le apropie de prototipurile geto-dacie, tipul de locuință și cuptor, o serie de obiecte meșteșugărești, vestimentare și de podoabă, unele elemente creștine, circulația monetară bizantină, importurile din imperiu și altele nu pot fi puse în legătură cu cultura slavă ci, dimpotrivă, cu existența populației romanice aflată în strânse și directe legături cu civilizația romană târzie și bizantină. De altfel, despre aspectul cultural de tip *Ipoțești-Cândești-Ciurel* s-a arătat că, în evoluția sa a cunoscut mai multe etape¹⁶ și că prezența acestuia în regiunile dintre Carpații sudici și Dunăre nu este exclus să se fi datorat și unor deplasări de populație romanică din imperiu, dislocată tocmai de deseale invazii ale migratorilor la sud de fluviu¹⁷.

Așa cum am mai arătat, pe baza vestigiilor posibil de pus pe seama slavilor în stadiul actual al cercetărilor este încă dificil de precizat etapele de pătrundere ale acestora. Se constată doar că unele așezări din secolul VI (Codân, Hansca, Botoșana, Davideni, Dodești, Târgșor, Budureasca, Șirna, Dulceanca, Radovanu, Băleni și altele), își încetează existența la sfârșitul acestui veac, unele revenind pe vechea vatră sau continuând sporadic la începutul secolului următor. Întrucât nu s-au constatat în toate cazurile distrugerii evidente ale așezărilor (arderea locuințelor etc), se poate presupune că, pătrundera slavilor s-a făcut treptat în grupuri restrânse și chiar dacă inițial contactele cu autohtonii nu au putut fi pretutindeni pașnice ele nu au fost de natură să provoace în anumite zone depopularea masivă a elementelor etnolingvistice romanice. O atare situație nu a avut loc nici la mijlocul sau în a doua jumătate a secolului al VI-lea, vreme când deplasările grupurilor migratoare slave au luat o amploare deosebită. Către sfârșitul secolului al VII-lea și eventual la începutul celui următor regiunile de la est și sud de Carpați sunt confruntate cu un nou val de migratori slavi, după cum o sugerează în unele așezări atestarea unor resturi ceramice

Observations concernant l'archéologie du Ier millénaire après J-C. au Bas Danube, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, VII, 2000, p. 430-431.

¹⁵ P. Diaconu, **Cui aparține cultura Ciurel?**, în *Istros*, X, 2000, p. 491-492.

¹⁶ D.Gh. Teodor, **Quelques considérations concernant l'évolution de la civilisation locale des Ve-VIIe siècles ap. J-C. dans les régions extracarpatiques**, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, VI, 1999, p. 103-105.

¹⁷ Idem, **op.cit.**, în *Istoria Românilor*, II, București, 2001, p. 659; idem, **Cu privire la unele aspecte etno-culturale la nordul Dunării de Jos în secolele V-VII d.Hr.**, în *Musaioș*, X, 2005, p. 88-91.

care, prin trăsăturile lor, aparțin aspectelor culturale slav răsăritene de tip *Romen*, *Volânțevo* și *Borșevo*, vehiculate de grupuri antrenate aici de deplasările celui de al doilea Cagant avar și de protobulgarii conduși de Asparuh¹⁸.

Relativ la migrațiile slave din perioada secolului al VI-lea este interesant de observat că, izvoarele scrise referitoare la evenimentele din vremea respectivă nu consemnează nici un nume de trib al acestei populații la nordul Dunării de Jos. I. Nestor a arătat că grupurile de slavi pătrunse în regiunile carpato-dunărene erau desprinse din unele formațiuni tribale, care se destrămaseră în vremea deplasării lor¹⁹. Reconstituirea unora din triburile slave va avea loc la sudul Dunării de abia în cursul secolului al VII-lea, vreme când și unii istorici bizantini le consemnează pentru prima oară numele²⁰. Unii specialiști sugerează ideea că denumirea de *slavi-sclavini* ar fi o sintagmă general acceptată prin care istoricii secolelor VI-VIII desemnau în realitate ansamblul tuturor grupurilor etnice barbare cu care se confrunta imperiu în perioada respectivă²¹.

În ceea ce privește atribuirea unor vestigii datând din secolele VI-VII diferitelor grupuri de slavi, trebuie arătat că, în multe cazuri ea s-a făcut doar din intenția de a pune de acord informațiile izvoarelor scrise cu descoperirile arheologice, nefiind posibilă negarea prezenței acestor migratori în regiunile de la nordul Dunării de Jos în perioada menționată. În categoria acestor vestigii, pe lângă ceramică au fost incluse și unele categorii de fibule digitate de tipul celor denumite *slave* de către B.A. Râbakov²² și J. Werner²³. Asemenea obiecte vestimentare, având totodată și rol de podoabă, au fost neîndoielnic produse în atelierele meșteșugărești din imperiu sau din Crimeea și chiar din unele zone de la nordul Dunării de Jos²⁴. După cum s-a mai arătat, astfel de piese nu trebuie considerate ca fiind produse și folosite de către slavi (sclavini), stadiul lor de dezvoltare economică în perioada migrației ne permițând astfel de producții meșteșugărești²⁵. Deși s-a afirmat că fibulele digitate ar fi în cazul slavilor simboluri ale identității sociale de grup, etalând o elită în formare²⁶, noi considerăm că prezența numeroasă a unor asemenea piese în mediile germanice din Crimeea, descoperirea unor exemplare în multe așezări neslave din diferite regiuni ale Europei, inexistența presupuselor ateliere meșteșugărești slave niprovienne sau atestarea lor ca obiecte de inventar în morminte de înhumatie (rit pe care slavii nu l-au utilizat decât târziu, după creștinare), fac puțin posibilă o asemenea atribuire.

¹⁸ Idem, **Precizări privind realitățile etno-culturale din secolele IV-X d.Hr. în spațiul extracarpatic (cu privire specială asupra zonelor răsăritene)**, în *Omagiu profesorului Emilian Popescu*, Iași, 2003, p. 190.

¹⁹ I. Nestor, **Formarea poporului român**, în *Istoria poporului român*, red. A. Oțetea, București, 1970, p. 104.

²⁰ Theophanes Confessor, **Chronografia**, anul 6171 (679), în **FHDR**, II, București, 1970, p. 620-621.

²¹ F. Curta, **Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII**, Târgoviște, 2006, p. 102.

²² B.A. Râbakov, **Drevnjaja Rus'**, în *Sovetskaja Archeologia*, XVII, 1953, p. 23-104.

²³ J. Werner, **Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts**, în *Reinecke Festschrift*, Mainz, 1950, p. 150-172.

²⁴ D.Gh. Teodor, **Fibule „digitate” din secolele VI-VII în spațiul carpato-dunăreano-pontic**, în *Arheologia Moldovei*, XV, 1992, p. 136-137.

²⁵ **Ibidem**, p. 135-136.

²⁶ F. Curta, **op.cit.**, p. 237-238, 269.

Dimpotrivă, multe tipuri de fibule digitate din această grupă considerată de unii slavă, au fost mai curând folosite de către populația autohtonă din spațiul carpato-dunăreano-pontic, care le-au preluat ca urmare a contactelor cu centrele meșteșugărești din imperiu și prin meșteri bizantini itineranți sau chiar prin intermediul unor legături cu unele grupuri de germani târzii. În desfășurarea relațiilor economice de schimb, care s-au derulat în anumite perioade între centrele meșteșugărești de pe litoralul de nord al Mării Negre sau din Crimeea și grupurile de nomazi, care pendulau în stepele nord pontice, asemenea fibule digitate este posibil să fi fost acceptate și de către aceștia, unele tipuri fiind vehiculate în spațiul carpato-dunăreano-pontic probabil de către anți²⁷.

O dovadă arheologică privitoare la prezența slavilor în regiunile de la nordul Dunării de Jos a fost și este încă fără rezerve considerată marea necropolă de la SărataMonteoru-Buzău. După cum este în parte cunoscut, din cele peste 1600 de morminte de incinerare descoperite prin intermediul săpăturilor arheologice sistematice, numai un număr relativ restrâns dintre ele folosesc urne din vase de lut, întregi sau fragmentare și unele obiecte de inventar, precum fibule digitate sau de tip romano-bizantin, catarama, aplice, amnare din fier și chiar un filacteriu creștin²⁸. Unele urne sunt constituite din vase lucrate la roată fiind caracteristice pentru aspectul cultural de tip *Ipotești-Cândești*, altele însă sunt lucrate cu mâna prezentând forme simple neornamentate. În multe cazuri în morminte se întâlnesc doar mici fragmente ceramice. Marea majoritate a complexelor funerare sunt constituite din simple gropi, puțin adânci, cu firave resturi de oase calcinate și în general fără obiecte de inventar, vădind un ritual de înmormântare simplu, care este întâlnit și la unele populații neslave. I. Nestor a lăsat să se înțeleagă că unele din mormintele de la Sărata Monteoru nu ar aparține slavilor, ci unor grupuri de populație romanică, pentru o atare atribuire pledând urnele de tip *Ipotești-Cândești*, fibulele digitate, catarama și alte obiecte de inventar, care nu sunt specifice culturii materiale vehiculate de slavi²⁹. De altfel cronologia complexelor funerare din acest mare cimitir arată un diapazon termoporal larg, delimitat între mijlocul secolului al VI-lea și mijlocul secolului al VII-lea, spre sfârșitul perioadei respective numărul slavilor fiind considerabil redus ca urmare a deplasării lor masive la sud de fluviu.

Prin urmare, descoperirile puse exclusiv pe seama slavilor în diferite regiuni de la nordul Dunării de Jos trebuie, după părerea noastră, reanalizate cu atenție și reîncadrate cronologic și cultural, ținând cont de derularea unor firești procese de aculturație. Prezența slavilor în teritoriile carpato-dunărene, stăruința lor aici o anumită vreme și contactele firești care s-au înfiripat fără îndoială între ei și autohtoni au produs sensibile transformări în cultura materială a celor două populații și într-o anumită măsură, chiar în structura social- economică a comunităților sătești locale.

²⁷ D.Gh. Teodor, **op.cit.**, p. 136.

²⁸ I. Nestor, **La nécropole slave d' époque ancienne de Sărata Monteoru**, în *Dacia*, NS, I, 1957, p. 289-295; I. Nestor, Eugenia Zaharia, **Săpăturile de la Sărata Monteoru**, în *Materiale*, V, 1959, p. 511-517; idem, în *Materiale*, VI, 1959, p. 504-513; idem, în *Materiale*, VII, 1961, p. 513-516.

²⁹ I. Nestor, **op.cit.**, p. 292.

Desigur, deplasarea marei majorității a slavilor la sudul Dunării în cursul secolului al VII-lea a creat unele condiții politice și economice favorabile dezvoltării societății autohtone. De asemenea, ca urmare a pătrunderii slavilor în imperiu și a colonizării unor zone relativ întinse, populația autohtonă de la nordul Dunării de Jos a beneficiat și de un surplus de grupuri de latinofoni dislocate din Bizanț de către migratori, elemente etnolingvistice care au avut astfel menirea de a consolida romanitatea carpato-dunăreană³⁰.

Migrația slavilor desfășurată în spațiul carpato-dunăreano-pontic rămâne în continuare încă puțin elucidată în unele din coordonatele ei geografice, temporare și etnoculturale, suscitând noi, atente și temeinice analize în contextul coroborării informațiilor transmise de izvoarele scrise medievale timpurii cu cele obținute prin intermediul investigațiilor arheologice.

Les migrations slaves des VIe-VIIe siècles. Contribution des recherches archéologiques Résumé

Le déroulement des grandes migrations slaves des VIe-VIIe siècles après J. Ch., tout comme d'autres migrations, a été étudié jusqu'à la moitié du siècle précédent uniquement en vertu des nouvelles fournies par les sources écrites médiévales lointaines. Cependant, on a pu obtenir, avec l'intensification des recherches archéologiques, une quantité supplémentaire considérable d'informations censées clarifier bon nombre des aspects de ces déplacements des peuples.

Bien que les sources écrites mentionnent la présence des Slaves dans les régions du nord du Danube Inférieur dès la première moitié du VIe siècle, les recherches archéologiques n'ont pas enregistré de vestiges slaves qu'à partir de la deuxième moitié de ce siècle.

En ce qui concerne les vestiges attribués aux Slaves, une analyse attentive est nécessaire, puisqu'une partie de la céramique manuelle, notamment quelques objets vestimentaires ou bijoux attribués à cette population, appartient en fait à d'autres groupes humains.

Même dans le cas du fameux cimetière de Sărata Monteoru, qu'on considère comme slave, puisque bon nombre des complexes funéraires de ce site ne présentent pas des traits slaves certains. On ne peut non plus attribuer aux Slaves l'aspect culturel du type Ipotești-Cândești, qui est sans doute d'origine romane.

La présence des Slaves dans les territoires carpato-danubiens, le fait qu'ils y sont restés pour un certain temps et les contacts normaux entre eux et les indigènes, ont produit des transformations sensibles dans la culture matérielle de ces deux populations.

La migration des Slaves qui a eu lieu dans l'espace carpato-danubien-pontique reste toujours assez peu élucidée en ce qui concerne certains de ses aspects, ce qui oblige à de nouvelles analyses attentives dans le contexte de la corroboration des informations fournies par les sources écrites médiévales lointaines avec les informations obtenues par l'intermédiaire de la recherche archéologique.

³⁰ D.Gh. Teodor, **op.cit.**, în *Musaios*, X, 2005, p.88-91.